

hizkuntzen izenak ematea, baita onartu diren zenbait irizpide ere, esate baterako jatorriz *S-* likido daukatenak *Es-* bitartez euskaratzea, e.a., baina uste dut lanak oraindik beste orrazkera bat mereziko lukeela moldategira eraman baino lehen.⁸

J. Gorrotxategi
(EHU-UPV)

FRANCISCO DE VITORIA: *Indio aurkitu berriak*, Klasikoak S.A., 1993 [Euskaratzaila: Piarres Charritton], 330 or.

Frantzisko Vitoriakoaren *Relectiones theologicae* ('Teologi irakaspenak') lanetik bi irakaspen ezagunenak aukeratu dituzte Klasikoak S.A. elkartekoek euren bilduman euskaraturik emateko argitara, hain zuzen ere egilea nazioarteko zuzenbidearen sortzaile bezala ezagutzeko balio izan duten *De indis* biak, hots, *De indis insularis* ('Uhartetako indioez') eta *De iure belli* ('Gerra zuzenbideaz').

Zuzenbide ikasle eta adituek ezinbestean irakurri beharreko liburu hau, atseginez har dezake edonork. Duela bostehun urte Ameriketako lur berriak aurkitu zituztenean europarrek, arazo bizia izan zen lur haien eta hango biztanleen jabegoa eta hauen aurkako gerra egiteko eskubidea norainokoak ziren zehaztea. XVI. mendean Salamancako teologi katedradunak moralaren eta zuzenbidearen argitan ikusi eta arrazoitu zuen gai hau, unibertsitari aurrean doktrina berri bat aurkeztuz hitzaldi bitan: irakaspen horien argitalpena baino ez da liburu hau.

Euskal itzulpen bilduma honetan latinetik euskaraturik ematen duten bigarren lana da, aurretik ere kalean baitago Tomas Moreoren *Utopia*, hau bezala Piarres Charrittonek euskaratua. Itzulpen zehatz eta garbia da Charrittonen azken emaitza hau. Azken urteotan argitaraturiko latinetiko euskal itzulpenak Jon Gotzon Etxebarriaren —eta noizbait Joseba Sarrionaindiaren— bizkaieraren usain ona zeriela irakurri baditugu, iparraldeko lurrin gozoz kutsaturik datoz oraingo hauek. Itzulpenaren berrikuslea Paulo Iztueta izan dela jakinarazten da, bildumaren ohitura txalogarri baten arabera beti adierazten baitira euskaratzailearen eta berrikusle baten izenak.

Bilduma honetako lan gehienetan ez bezala, eskuinean, orrialde bakoitian, euskarazko itzulpena eskaintzen zaigu eta ezkerrean, bikoitian, latinezko testua. Ez da edizio kritikorik eskaintzen, bistan denez edizio zahar baten faksimila baino, baina ze edizio den inon azaldu gabe. Itzulpena eta jatorrizko testua arretaz alderatuz gero, gainera, bata ez dela bestearen ordain zuzena ohartuko da irakurlea. Izan ere, Lyonen 1557an argitaraturiko lehen edizioaren faksimila da hemen ematen dena, eta itzulpenak berriz, Salamancan 1565ean plazaraturiko bigarren edizioa —edo edizio honetan oinarritutako beste bat— du jatorrizkoa funtsean. Kasu honetan aldaera

(8) Orrazkera hau beharrezkoa zen lehendabizi erratak zuzentzeko, eta, bigarren liburuan zehar agertzen diren kontraesanak desegin eta eskasiak betetzeko. Esate baterako, *Dordoña* proposatzen da *ñ* batez, erabaki horri inolako arrazoirik ikusten ez diodalarik, frantsesez *-gn-* idazten bada. Uste dut, *Espainia* idazten den gisara, *Dordoina* ere idatzi behar dugula. Beste bat: zergatik *Mallorca* eta honen ondoan *Menorca*? Garbi dago batera ala bestera eman behar direla biak; nik neuk, *Cádiz*, *Cáceres* eta abar onartzen baditugu, *-c-* batez idatziko nituzke.

garrantzitsu askorik ez badago ere, kontu hauekiko axolagabekeria erakusten du editoreen aldetik, eta edozelan ere, horren berri inon ez ematea da larriena (Salamanca 1557 dakar azalean, bigarren edizioaren lekua eta aurrenekoaren data gurutzatuz). Bilduma honetarako Juan José Pujanak euskaraturiko Platonen *Politeia* lanean harturiko bidea egokia izan daiteke alde honetatik, dagoeneko argitaraturik den edizio kritiko bat eskaintzea alegia, grekozko testuaren edizioa nondik hartua den adierazteko modua (kolofoiaren lekuan, erabilitako edizioaren prestatzaileari eskerrak emanez) kasu honetan ere nahiko heterodoxoa den arren.

Hitzaurreari dagokionean, itzultzailea barik gaian aditua den norbait izatea hitzaurregilea da bildumaren ohitura. Kasu honetan Anthony Pagdenek egin du, Vitoriaren bizitza eta lanak gain-gainetik aipatu eta irakaspen hauen edukia aztertuz sakonean. Lan interesgarria da zuzenbidearen, ideia politikoen edota orokorrean pentsamenduaren historiaz arduratzen denarentzat, baina aurkezten den lanera mugatuegia ziurrenik, aipatu arloaz gain lanak dituen alderdi eta balio asko irakurlearen aurrean nabarmendu gabe geratzen direlarik. *Relectiones* direlakoan arazo testualak nahi genituzke aipatu bereziki, gai aski jorratu eta ondo ikertua izanik, eta nahikoa interesgarria gainera testu kritikaren ikuspegitik, irakurle ez adituak hortaz ohartu gabe irakurtzen baitu testua, XVI. mendeko testu bat atzo goizekoa balitz bezala, testuaren transmisioak arazorik ez balu bezala eta aldaerarik gabea dela pentsatzeko moduan. Hitzaurre hau irakurri ondoren, irakurleak ez du ikasiko, besteak beste, hamabost "irakaspen" eman zituen Frantzisko Vitoriakoak Salamanca, 1557ko edizioan Boyer editoreak argitara eman zituen hamairuak baino ezagutzen ez baditugu ere (eta bide batez, orain euskaraturikoak hamairu horietan bost eta seigarren irakaspenak direlako hasten da Klasikoak S.A.-k eskainitako faksimila 282. orrialdean, orain euskaraturikoa ez zelako lan osoaren zati bat baino, alegia).

Beste arazo bat: hitzaurrea euskaratu duenak (ez zaigu nor izan den adierazten eta ezta itzulpena denik ere) ez du Charrittonen itzulpen bikaina aurrean izan eta beraz Frantzisko Vitoriakoaren aipu asko eta asko bigarren aldiz euskaraturik eskaintzen zaizkigu, ziurrenik Anthony Pagdenen ingelesetik euskaratuta, Charrittonen bertsioren aldean nahikoa eskas. Horrenbestez ez dago batasunik testuan eta hitzaurrean erabiltzen den terminologian ere: lan honetan hain garrantzitsua den *dominium* hitza adierazteko, adibidez, *jabego* erabili ohi du beti Charrittonek, hitzaurrean ordea *domeinu* aurkitzen da. Pertsona izenak euskaraz ematean ere ez dago beti adostasuna testuaren eta hitzaurrearen euskaratzaileen artean (are gutxiago bildumako euskaratzaile ezberdinen artean, ikus bestela leku eta pertsona izenekin Pujanak egindako aukerak: *phoinikiarrak*, *Aigypnos*, *Sikelia*, *Thraike*, *Phoibos*, *Homeros*, *Akbilleus*, *Sophokles*...), lehenak beti idazten baitu adibidez *Aristotele*, bigarrenak beti *Aristoteles*.

Bibliografiak ez du asko balio, ez baita bibliografia zabala eta ezta aukeratua ere. Lanik garrantzitsuenak falta dira, bai klasikoak eta bai berriak, eta Frantzisko Vitoriakoaren lana saihestetik baino ukitzen ez duten liburuak daude sartuta.

Baina axolagabekeria hauek ez dute Charrittonen lan bikaina lausotu behar. Azken baten itzulpena bera da lanaren muina eta gorago ez badugu argi idatzi, esan dezagun berriro benetan ona dela itzulpena, atseginez irakurtzeko modukoa eta gainera jatorrizko testuari —ez alboan jarri diotenari— leial zaiola jakinik lasai

hartzeko modukoa. Liburuaren erosten duenak pentsa dezala euskaratzailearen lana dela hain garesti ordaintzen duena eta gainerakoa editorearen borondate oneko baina balio gutxiko oparia dela.

Gidor Bilbao Telletxea

(EHU-UPV)

LUZIO A. SENEKA: *Bizitzaren laburtasunaz*, Klasikoak S.A., 1993 [Euskaratzailea: Imanol Unzurrunzaga], 179 or.

Arin datoz argitara bata bestearen atzetik *Pentsamenduaren Klasikoak* bildumako aleak. Honen aurrean doan Francisco de Vitoriaren itzulpenaren erreseina oraindik inprentara eraman berri genuela, Senekaren lan hau ere liburudendetan aurkitu dugu, aurrekoan argitaratze bidean zela iragartzen zena hilabete eskaseko aldearekin eskainiz gure apaletarako.

Liburuak azalean dakarren izenburua engainagarria da. *Bizitzaren laburtasunaz* izena jarri diote, luzeegi ez izatearren ziurrenik, baina Senekaren hiru lan biltzen dira ale honetan bakar baten izenarekin, hots, liburuari izena eman diona, latinezko *De brevitare vitae* hain zuzen ere, *Bizitza zoriontsuaz* (*De vita beata*) eta *Astiaz* (*De otio*). Egokiago izango zatekeen gure ustez euskaratzen diren hiru liburuen izenak zehaztea (horrela egin du adibidez Aguilar argitaletxeak, cf. *De la brevedad de la vida. De la vida bienaventurada. De la vida retirada.*), nahiago bada Senekaren argitalpenetan aspalditik egin ohi den bezala hirurak *Elkarrizketak* (*Dialogi*) izenarekin bilduz (hau da Tecnos argitaletxeak gaztelaniazko *Clásicos del Pensamiento* bilduman aukeraturiko izenburua, cf. *Diálogos*), izan ere Senekaren hamabi elkarrizketa liburuetatik x, vii eta viii.a baitira Imanol Unzurrunzagak euskaratu dituenak, Klasikoak S.A.k argitaratu dituen hurrenkeran. Gure aldetik ez dugu inolako arrazoirik ikusten lehena besteen artean gailentzeko, ez garrantziarengatik, ezta luzerarengatik ere, besteak beste luzeagoa baita *De vita beata*.

Lehen mendeko Kordoban sorturiko idazle honek, bere erara egokiturik aurkeztu du filosofia estoikoa, bizitzarako benetan baliagarri egiteko moduan. Baita geure bizitzarako ere, hitzaurrea idatzi duen Carlos García Gual-ek (26. or.), editore marketing-zaleak liburuaren kontrazalean jarriko zukeen pasarte honetan dioenez:

Aise ikus daiteke, Senekak hiru liburuska hautatu jorratzen dituenak ez direla soilik sasoi hartako arazoak. Ez ditu formula eruditoz ez eskolako araez ebazten. Guri ere denborak ihes egiten digu, bizikera hautatu beharrean gaude, askatasunean nola jokatu, nola bizi erabaki behar dugu. Oraindik ere premiazkoa da zorianaren bilaketa. Eta haien antzeko amarruen aurrez aurre gaude. Jendearen marmarra, handinahia eta dirugosea, grinak eta konpromisu faltsuak eragozpen dira orain ere bizitza aske eta pertsonalera bidean. Seneka arrazoi praktikozko pentsalaria da, zinezko moralista. Ez du baina moral zurrun, transzendentean oinarrituta predikatzen; arazo bizi hauek gure gogoetara ekarri nahi dizkigu. Garrantzi eskasagoa dauka agian irtenbideak hausnarketak baino, gure aldi honetako arriskurik latzenetakoa baita hausnartu gabe bizitzea, bizitza iheskor hau ezer